

УДК 94 (477): 332.025.26

НАУКОВЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ТА ІНОЗЕМНІ ДОСЛІДНИКИ ПРО ПОЛІТИКУ УРСР У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ КІНЦЯ 20-х – 30-ті РОКИ ХХ СТ.

Я. І. Мандрик, Р. Б. Пуйда

*Івано-Франківський національний університет нафти і газу;
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;
тел. +380(342)4-21-78; e-mail: igp@nung.edu.ua*

В даній статті проаналізовано праці науковців української діаспори та зарубіжних авторів, які присвячені проблемі сільської культури радянської України 1930-х рр. Автор на основі принципів історизму та об'єктивності дає оцінку цих досліджень, підкреслює їх знання для вивчення важливої проблеми історії України.

Ключові слова: українська діаспора, політика радянської держави, зарубіжні автори, культура села.

Важливу групу історичних досліджень становлять наукові праці з проблем державної політики у сфері освіти та культури українського радянського села 30-х років, які написані вченими української діаспори та зарубіжними авторами. Праці вчених діаспори дуже різняться між собою за глибиною наукового аналізу. Значна частина з них (особливо 1950-х-60-х років видання) має, здебільшого, емоційний, агітаційно-пропагандистський антирадянський характер, в них науковий аналіз недостатній [3,7,8,14,19,21,24,36]. Проте деякі факти з праць можна використовувати.

Основу зарубіжної україністики становлять фундаментальні дослідження. Найбільш важливим серед них є “Енциклопедія українознавства” в 10 т., ред. В. Кубійович. – (Париж–Нью-Йорк, 1959). Зараз вона перевидана в Україні. Видання містить значний фактичний і теоретичний матеріал про культуру українського села 30-х років: розвиток освіти, випуск українських книг, журналів, роботу сільських клубів і бібліотек. Однак, певні цифрові показники “Енциклопедії” дуже застаріли і вимагають перевірки та уточнення.

Ряд досліджень присвячено питанням розвитку культури України взагалі, в тому числі в період 1930-х років [9,28,30,33].

Важливе значення для вивчення проблеми мають праці І.Майстренка. Автор дає аналіз розвитку українського села довоєнного періоду, в тому числі його культури. В них зроблено об'єктивний аналіз в багатьох випадках негативного, навіть трагічного впливу партійних рішень на розвиток української культури. Праці І. Майстренка містять важливий матеріал про розвиток освіти села, репресії серед українських письменників тощо [15,16,17,18].

Історії України 20-х-30-х років присвячене спеціальне дослідження. Е. Пастернака. В ньому автор використовує багато нового фактичного матеріалу, робить теоретичний аналіз становища культури села України довоєнного періоду, підкреслює колоніальну залежність радянської України від Москви, подає багато матеріалу про знищення української культури, зокрема, погроми церков, ліквідацію їх майна, цінностей [23].

Фундаментальне дослідження соціально-економічних взаємовідносин України та Росії здійснив К. Кононенко. Автор аргументовано аналізує колоніальне становище наших земель у складі СРСР. Багато уваги присвячено розвитку села в 30-і роки, зокрема, наслідкам масової колективізації в Україні. Показано грабівницький характер імперії по відношенню до українського села, зроблено висновок, колективізація відкинула наше село далеко назад, негативно відбилася на його культурному розвитку. Цій же темі присвячені дослідження П. Голубенка, Д. Солов'я. Зокрема, Д. Соловей доводить упослідженість в розвитку української культури, зокрема науки, в період панування над Україною Москви. Левова доля фінансування ішла в Росію, видання в основній масі були російськомовними і т.д. [29].

Багато уваги колоніальному становищу українського села в Радянському Союзі присвячує в своїй книзі М. Прокоп. Автор аналізує причини українізації в нашій республіці, її позитивні наслідки для розвитку культури села. Однак, імперська Москва не могла допустити розвитку залежних територій, йде на ліквідацію українізації. Ситуація значно погіршилась. Україна остаточно втратила навіть обмежену автономію [26].

Важливі проблеми розвитку української культури містяться в праці С. Яременка, В. Ревуцького [36].

Однак, дослідники (традиційно для науковців діаспори) більше уваги приділяють розвитку літератури в УРСР в 30-х роках. Зупиняються на фактах нищення наших письменників, поступового витіснення української мови російською. Мало уваги звертається на розвиток освіти, зовсім не зачеплені проблеми культосвітньої роботи.

Політичні аспекти розвитку Української РСР періоду 30-х років знайшли своє відображення в монографії Т. Гунчака. Автор аналізує процеси винищення української інтелігенції, вказує на трагічні втрати серед українських комуністів, спеціалістів сільського господарства республіки, вчителів [5].

Глибокий аналіз розвитку сільського господарства України під час проведення колективізації та після неї зроблено в монографії Л. Лисенка. Автор приходиться до висновку, що рівень життя українських селян на кінець 30-х років був гіршим порівняно із 1913 роком; йшла деградація їх соціально-економічного і культурного розвитку [13]. Важливим дослідженням є монографія Г. Костюка. В ній автор на підставі джерельних матеріалів переконливо доводить, що сталінізм в Україні був режимом репресій і терору. За переконанням автора, радянський режим

в УРСР був війною більшовицької держави з народом, в результаті якої значно потерпіла сільська культура [25].

Деякі проблеми культурного розвитку українського села в 30-і роки знайшли своє відображення в дослідженнях ряду інших авторів та колективних монографіях. Зокрема, в праці С. Підгайного є багато цікавого матеріалу про репресії серед української інтелігенції, в тому числі спеціалістів сільського господарства, письменників, науковців, вчителів. Автор зробив детальний опис Соловків як своєрідного “центру української культури 30-х років”. Показав, як жорстоко розправлялась радянська влада із найбільш обдарованими представниками української інтелігенції [32].

Важливе значення діяльності українських видавництв діаспори ще й у тому, що свого часу вони випустили низку наукових досліджень, публіцистичних творів українських авторів, які проживали в радянські часи в УРСР і не мали змоги через свої прогресивні погляди там друкуватись. Ці дослідження відіграють важливу роль у вивченні подій 30-х років. Опіраючись, як вони вважали, на істинне марксистське вчення В. Леніна, ці автори розкрили злочини, які творились у часи сталінщини в селах України, що вело до страшної руйнації укладу життя його жителів, їх культури, моралі, свідомості. Вони відкрито заговорили про тотальну русифікацію українського народу, нищення нашої мови, що негативно відбилося на розвитку культури в цілому [6, 12].

Період 30-х років в історії СРСР, розвиток українських земель у цей період, у тому числі культури села цікавили зарубіжних дослідників. Твори цих авторів у роки існування СРСР кваліфікувались радянськими істориками однозначно як “буржуазні”, вороже настроєні проти радянської влади, їх потрібно було обов’язково розвінчувати в кожному історичному дослідженні. Тепер необхідно віддати належне цим дослідникам. Їх наукові праці складають значну групу. Вважаємо за необхідне зупинитися тільки на основних, особливо важливих.

Найбільше зроблено для вивчення історії українського села кінця 20-30-х років Робертом Конквестом. У своїх дослідженнях він багато уваги приділяє розвитку освіти на селі в часи колективізації та голодомору, становищу сільських спеціалістів: вчителів, агрономів, голів колгоспів. Р. Конквест оперує значним фактичним матеріалом, що стосується становища дітей в роки колективізації та голодомору. Це важливо для нас при аналізі розвитку сільської школи [10, 11].

Важливим є також дослідження проблем тоталітаризму і геноциду в Україні Д. Мейса. Він стверджує, що тоталітарна система в першу чергу нищила українців, їх культуру, як культуру найбільш волелюбного народу СРСР [20].

Проблеми переходу до побудови комунізму в СРСР на рубежі 20-30-х років досліджували Ш. Фіцпатрік, О. Коноп, Б. Раймонд. Вони вказували на трагізм для СРСР сталінської революції “зверху”, яка знищила ринкові відносини, відкинула країну в усіх галузях, в тому числі в розвитку культури. Згорання НЕПу в епоху сталінізму було пов’язане з різкими змі-

нами в культурній політиці, відмові від бережливого ставлення до старої творчої інтелігенції, переходу до політики грубого вмішування в літературу, мистецтво, науку. Вчені роблять висновок: культурна політика і розвиток культури в 20-і роки діаметрально відрізняються від 30-х років. Більшовицька диктатура 30-х років – природний наслідок традицій дореволюційної російської поліцейської держави, її культурної відсталості [27, 34, 35].

Певний аналіз епохи сталінізму в СРСР зроблено в монографії Л. Беладі, Т. Крауса. Автори використовують нові фактичні матеріали, роблять цікаві висновки, важливі для даного дослідження. У монографії підкреслено: поворот кінця 20-х років – це свідомо політика компартії на чолі зі Сталіним на побудову комунізму в СРСР. Україна в 30-і роки вже не мала ніякої автономії, розвиток її освіти, в тому числі сільської, культмасової роботи, проходив виключно в руслі рішень Москви, на догоду загальносоюзним інтересам [4].

Актуальні проблеми, пов'язані з причинами становлення в СРСР тоталітарної системи, диктатури Й. Сталіна та їх негативний вплив на життя народів у новій радянській імперії, досліджує в своїй фундаментальній монографії Р. Такер [31].

Проблемам 30-х років присвятили свої праці ряд інших зарубіжних авторів [1, 2, 22].

Таким чином, зарубіжні автори постійно працювали і працюють над дослідженням проблем культури українського радянського села 30-х років. Ці дослідження заповнюють значну прогалину в історичній науці, є важливим джерелом вивчення 30-х років.

Література

1. Альбрехт А. Власть Сталина / А. Альбрехт. – Мюнхен, 1987. – 144 с.
2. Альбрехт А. Разве это социалистическое строительство / А. Альбрехт. – Мюнхен, 1980. – 176 с.
3. Андріївський Д. Російський колоніалізм і совітська імперія / Д. Андріївський. – Париж, 1958. – 123 с.
4. Беладі Л. Сталин / Л. Беладі, Т. Краус. – М., 1989. – 378 с.
5. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. / Т. Гунчак. – К., 1993. – 212 с.
6. Дзюба Іван. Інтернаціоналізм чи русифікація. – Сучасність. – 202 с.
7. Запорожець А. Большевизм / А. Запорожець. – Буенос-Айрес, 1947. – 96 с.
8. Злочини комуністичної Москви. – Пролог, 1960. – 84 с.
9. Історія української культури. – Вінніпег. – 163 с.
10. Конквест Р. Великий терор / Р. Конквест. – К., 1993. – 184 с.
11. Конквест Р. Жнива скорботи / Р. Конквест. – К., 1993. – 378 с.
12. Кошелевець І. Микола Скрипник. – Сучасність, 1972. – 173 с.
13. Лисенко Л. Сільське господарство України / Л. Лисенко. – ЗЧ ОУН, 1960. – 169 с.
14. Мазепинець І. Правда про наше минуле / І. Мазепинець. – Рівне,

1942. – 69 с.
15. Майстренко І. Історія компартії України / І.Майстренко. – Сучасність, 1979. – 84 с.
 16. Майстренко І. Національна політика КПРС в історичному розвитку / І. Майстренко. – Сучасність, 1978. – 184 с.
 17. Майстренко І. Сторінки історії компартії України. Ч.1 / І. Майстренко. – Нью-Йорк, 1967. – 211 с.
 18. Майстренко І. Сторінки історії компартії України. Ч.2 / І. Майстренко. – Мюнхен, 1969. – 184 с.
 19. Мак О. З часів ежовщини / О. Мак. – 1954. – 84 с.
 20. Мейс Д. Зачаровані кола ідола, або про тоталітаризм і геноцид в історії України / Д. Мейс // Літературна Україна. – 31.ІІІ. 1990.
 21. Николишин С. Культурна політика більшовиків / С. Николишин. – Мюнхен, 1939. – 104 с.
 22. Пайпс Р. Російська революція / Р. Пайпс. – Нью-Йорк, 1990. – 408 с.
 23. Пастернак Є. Україна під більшовиками (1919-1939) / Є. Пастернак. – Торонто, 1979. – 249 с.
 24. Пігідо Ф. Україна під більшовицькою окупацією / Ф. Пігідо. – Мюнхен, 1956. – 143 с.
 25. Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках / С. Підгайний. – Пролог, 1947. – 89 с.
 26. Прокоп М. Україна і українська політика Москви / М. Прокоп. – Сучасність, 1983. – 154 с.
 27. Реймонд Б. Крупська и советское библиотечное дело / Б. Реймонд. – Нью-Йорк, 1979. – 173 с.
 28. Соловей Д. Українська наука в колоніальних путях / Д. Соловей. – Пролог, 1963. – 143 с.
 29. Соловей Д. Україна в системі советського колоніалізму / Д. Соловей. – Мюнхен, 1959. – 143 с.
 30. Сціборський М. Сталінізм / М. Сціборський. – Прага, 1942. – 84 с.
 31. Такер Р. Сталин. Путь к власти / Р. Такер. – М., 1991. – 349 с.
 32. У півстоліття радянської влади. – Перша українська друкарня у Франції. – 1968. – 123 с.
 33. Українська культура / Зб. лекцій за ред. Д. Антоновича. – Подєбради, 1940. – 244 с.
 34. Фицпатрик П. Образование и социальная мобильность в Советском Союзе. 1921-1934г.г. – Нью-Йорк, 1979. – 143 с.
 35. Хоген Марк. Проблеми сталінізму і переосмислення радянського минулого / Марк Хоген // Український історичний журнал. – 1994. – №1. – С. 98-101.
 36. Яременко С. Нариси з історії української культури С. Яременко, В. Ревутський. – Едмонтон, 1984. – 183с.

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.11.2010 р.

Рекомендовано до друку докт.іст.наук, професором Кугутяком М.В.

**ATTITUDE OF SCIENTISTS, BELONGING TO UKRAINAAN
DIASPORA AND FOREIGN SCIENTISTS TOWARDS THE
POLITICS OF USSR IN THE SPHERE OF CULTURE
IN UKRAINIAN VILLAGE AT THE END OF 20s – 30s
OF THE XX-th CENTURY**

Y. I. Mandryk, R. B. Puyda

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, st. Carpatska, 15;
ph. +380 (342) 57-23-90; e-mail: igp@nung.edu.ua*

In the article there have been analyzed the works of Ukrainian diaspora scientists and foreign authors devoted to the rural culture of Soviet Ukraine in 1930-tieth. On the basis of historical methods and objectivity the author has evaluated these research works and underlined their significance for the investigation of the important problem in the history of Ukraine.

Key words: *Ukrainian Diaspora, policy of the Soviet State, foreign authors, rural culture*